

ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΔΡΑΣΗ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ: ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

B.I. Παπάζογλου

Καθηγητής, Σχολή Ναυπηγών Μηχ/γων Μηχ/κών, Ε.Μ. Πολυτεχνείο
Επιστημονικός Υπεύθυνος της Οριζόντιας Δράσης Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών
Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 157 73 Ζωγράφου
e-mail: papazog@deslab.ntua.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Η Κοινοπραξία Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Κ.Ε.Α.Β.), γνωστή διεθνώς και ως HEAL Link (Hellenic Academic Libraries Link), ξεκίνησε με την έναρξη της εκτέλεσης του έργου της Οριζόντιας Δράσης των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ, Β' ΚΠΣ, και συνεχίστηκε με το αντίστοιχο έργο στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ, Γ' ΚΠΣ. Η Κ.Ε.Α.Β. δημιουργήθηκε τυπικά ύστερα από υπογραφή σχετικού συμφωνητικού μεταξύ των μελών της (όλα τα Πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι. της χώρας). Με το Άρθρο 17 του Ν. 3403/2005 (ΦΕΚ Α'260/2005), η Κ.Ε.Α.Β. θεσμοθετήθηκε ως Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Σ.Ε.Α.Β.) και σήμερα αριθμεί 61 μέλη, δηλ. έχει ενσωματώσει και τα νεοϊδρυθέντα Πανεπιστήμια και Τ.Ε.Ι. της χώρας, το Πανεπιστήμιο Κύπρου, τα Ερευνητικά Κέντρα που υπάγονται στη Γ.Γ.Ε.Τ, την Εθνική Βιβλιοθήκη, την Ακαδημία Αθηνών και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Η ίδρυσή της αποσκοπούσε και αποσκοπεί στο να καταστήσει τις πληροφοριακές πηγές των Βιβλιοθηκών των μελών της προσιτές σε όλη την ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα της Ελλάδας. Κυριότερο επίτευγμα της μέχρι σήμερα πορείας της θεωρείται η ανάπτυξη πραγματικής συνεργασίας μεταξύ των βιβλιοθηκών όλων των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας μας.

Βασικοί στόχοι της Σ.Ε.Α.Β. είναι:

- η από κοινού συνδρομή και απόκτηση δικαιωμάτων απομακρυσμένης πρόσβασης σε ηλεκτρονικές πηγές και υπηρεσίες πληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών επιστημονικών περιοδικών,
- η συνεργασία, μέσω καθιέρωσης κοινής πολιτικής, για την ορθολογική ανάπτυξη των συλλογών των περιοδικών (έντυπων και ηλεκτρονικών) μεταξύ των μελών της, την εξοικονόμηση πόρων και την πρόσβαση σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό πηγών για την κάλυψη των αναγκών όλης της εκπαιδευτικής και ερευνητικής κοινότητας της Ελλάδας,
- η δημιουργία και συντήρηση Συλλογικού Καταλόγου των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών,
- ο διαδανεισμός μεταξύ των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών,
- η δημιουργία και συντήρηση Μονάδας Ολικής Ποιότητας για θέματα που άπτονται της λειτουργίας των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών,
- η ανάπτυξη Διαπανεπιστημιακού συστήματος ψηφιακής βιβλιοθήκης για την ηλεκτρονική τεκμηρίωση της σύγχρονης ελληνικής γκρίζας βιβλιογραφίας (ARTEMIS), και

- η συνεχιζόμενη εκπαίδευση του προσωπικού των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Η συνέχιση της λειτουργίας του Σ.Ε.Α.Β. μετά τη λήξη του Γ' Κ.Π.Σ., και με δεδομένη τη μορφή της δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας μας, μπορεί να επιτευχθεί μόνο με δημόσιους πόρους, μέσω του τακτικού προϋπολογισμού και του προϋπολογισμού Δημοσίων Επενδύσεων του ΥπεΠΘ για τα Ακαδημαϊκά Ιδρύματα και του ΥΠΑΝ για τα εποπτευόμενα από τη Γ.Γ.Ε.Τ. Ερευνητικά Κέντρα. Ήδη για το θέμα της ηλεκτρονικής συνδρομής επιστημονικών περιοδικών το ΥπεΠΘ έχει εντάξει εδώ και τέσσερα χρόνια σχετικά κονδύλια στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων.

Δεδομένου του μεγέθους της χώρας μας, όμως, θα ήταν σκόπιμο να ξεκινήσει μία σοβαρή συζήτηση του κατά πόσον η Κοινοπραξία θα πρέπει να επεκταθεί και σε άλλες Βιβλιοθήκες, όπως τις Δημόσιες, των Νοσοκομείων, αλλά και τις σχολικές.

ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Αν και μη νομικός, θα θέσω σε πρώτη φάση υπό μορφή καταλόγου διάφορα νομικά προβλήματα που άπτονται τόσο της λειτουργίας του Σ.Ε.Α.Β. όσο και της γενικότερης λειτουργίας των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, και ακολούθως θα παραθέσω ορισμένες σκέψεις που προέρχονται κυρίως από την εμπειρία μου ως χρήστης των υπηρεσιών που προσφέρουν:

- νομική υπόσταση Σ.Ε.Α.Β.
- πνευματικά δικαιώματα για το έντυπο υλικό
- πνευματικά δικαιώματα για το ψηφιακό υλικό που προμηθεύονται οι βιβλιοθήκες
- πνευματικά δικαιώματα και ψηφιοποίηση

Νομική Υπόσταση Σ.Ε.Α.Β.

Όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή, το Άρθρο 17 του Ν. 3403/2005 (ΦΕΚ Α'260/2005) θεσμοθετεί τον Σύνδεσμο Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Σ.Ε.Α.Β.). Στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι μέλη του Σ.Ε.Α.Β. είναι οι Βιβλιοθήκες όλων των Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. της χώρας, οι οποίες πρέπει να προσυπογράψουν προγραμματική συμφωνία, στην οποία προβλέπονται οι στόχοι και οι όροι συνεργασίας. Η διαδικασία συγγραφής της συμφωνίας αυτής έχει περατωθεί και αναμένεται να συζητηθεί στην επόμενη Σύνοδο Πρυτάνεων.

Αν και η θεσμοθέτηση του Συνδέσμου έχει επιτευχθεί, εν τούτοις αυτό είναι το πρώτο μόνο βήμα, δεδομένου ότι ο Σ.Ε.Α.Β. δεν έχει δική του νομική μορφή, και επομένως δεν μπορεί ως νομική οντότητα να προβαίνει σε δικαιοπραξίες. Μέχρι σήμερα, ο σκόπελος αυτός, ιδιαίτερα σε ότι αφορά στην υπογραφή συμβάσεων με εκδοτικούς οίκους για την ηλεκτρονική πρόσβαση σε επιστημονικά περιοδικά, έχει ξεπεραστεί με την εξουσιοδότηση που έχει δοθεί στο Ε.Μ.Π., ως επισπεύδον Ίδρυμα της Οριζόντιας Δράσης στο πλαίσιο των έργων ΕΠΕΑΕΚ. Τι θα συμβεί, όμως, μετά τη λήξη του Γ' Κ.Π.Σ.; Καθίσταται αναγκαία, επομένως, μία ευρεία συζήτηση μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων πλευρών που θα αφορά το μελλοντικό νομικό καθεστώς του Σ.Ε.Α.Β.

Ένας πρόσθετος λόγος για μια τέτοια συζήτηση αποτελεί και το γεγονός ότι το άρθρο 17 του Ν. 3403/2005 προβλέπει ότι συνεργαζόμενα μέλη του Σ.Ε.Α.Β. μπορεί να είναι και Ν.Π.Δ.Δ. ή Ν.Π.Ι.Δ. που εποπτεύονται από άλλα Υπουργεία εκτός από το Υπ.Ε.Π.Θ., καθώς και άλλοι κρατικοί οργανισμοί. Με δεδομένη τη βούληση των σημερινών μελών του Σ.Ε.Α.Β. για επέκταση και σε άλλες βιβλιοθήκες (Δημόσιες

Βιβλιοθήκες, βιβλιοθήκες Νοσοκομείων, κτλ.), μία τέτοια συζήτηση θεωρείται επιβεβλημένη.

Πνευματικά δικαιώματα για το έντυπο υλικό

Όπως είναι γνωστό, η ισχύουσα νομοθεσία¹ δεν επιτρέπει τον δημόσιο δανεισμό χωρίς άδεια των δικαιούχων, αλλά και την ελεύθερη φωτοτυπική αναπαραγωγή βιβλίων, εντύπων ή άλλου υλικού της βιβλιοθήκης. Όσον αφορά στην ελεύθερη αναπαραγωγή εντός των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων, οι βιβλιοθήκες των οποίων είναι όλες μέλη του Σ.Ε.Α.Β., “το άρθρο 21 του Ν. 2121/1993 επιτρέπει, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, την αναπαραγωγή αποκλειστικά για τη διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό ίδρυμα, άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, σύντομων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων σύντομου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών, στο μέτρο που η αναπαραγωγή αυτή δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση. Η αναπαραγωγή θα πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή”². Πιστεύω ότι η διατύπωση αυτή, που στην περίπτωση της διδασκαλίας στα Ακαδημαϊκά Ιδρύματα αφορά σε κάποιο Κεφάλαιο ενός βιβλίου ή σε άρθρα που είναι δημοσιευμένα σε επιστημονικά περιοδικά, καλύπτει τις ανάγκες διδασκόντων και διδασκόμενων.

Εκείνο όμως, το οποίο είναι δυνατόν να προκαλέσει σημαντικά προβλήματα είναι ο δανεισμός έντυπων τεκμηρίων από τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες. Η εθνική μας νομοθεσία δεν έχει χρησιμοποιήσει το άρθρο 5 της Οδηγίας 92/100 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με την οποία επιτρέπεται στα κράτη μέλη να παρεκκλίνουν από το δικαίωμα δημόσιου δανεισμού, με την προϋπόθεση ότι οι δημιουργοί λαμβάνουν αμοιβή, ούτε εξαιρούνται από τις πληρωμές ορισμένες κατηγορίες ιδρυμάτων, όπως οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες. Αυτό σημαίνει ότι στην Ελλάδα οι βιβλιοθήκες που δανείζουν στο κοινό τεκμήρια θα πρέπει να ζητήσουν την άδεια από τον δημιουργό και τους άλλους δικαιούχους.³ Ειδικότερα, όμως, η παρ. 3 του άρθρου 5 της Οδηγίας 92/100 παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να εξαιρούν ορισμένες κατηγορίες ιδρυμάτων από την πληρωμή της αμοιβής.

Είναι επιτακτικό η ελληνική πολιτεία να εξαιρέσει τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες (και πιθανόν και άλλες βιβλιοθήκες, όπως τις δημόσιες) από την υποχρέωση καταβολής αμοιβής για πολλούς λόγους. Ένας βασικός λόγος είναι ο πενιχρός προϋπολογισμός των βιβλιοθηκών, ο οποίος θα συρρικνωθεί ακόμα περισσότερο αν απαιτηθεί η καταβολή των αμοιβών αυτών. Ο σημαντικότερος, όμως, λόγος είναι ότι στην Ελλάδα δεν είναι ακόμα ευρέως διαδεδομένη η κουλτούρα της χρήσης βιβλιοθηκών από τους πολίτες. Θα πρέπει η πολιτεία να ενισχύσει παντοιοτρόπως την κατά το δυνατόν ευρύτερη χρήση των βιβλιοθηκών, αρχής γενομένης από τις Σχολικές και Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες. Δεν είναι δυνατόν να γίνεται κριτική στον τρόπο εκπαίδευσης μέσω τους ενός και μοναδικού συγγράμματος στα Πανεπιστήμια, και ταυτόχρονα να παρεμποδίζεται μέσω τεχνητών μέσων ο ελεύθερος δανεισμός. Η επιχειρηματολογία ότι σε άλλες χώρες (π.χ. τις Αγγλοσαξονικές και τις Σκανδιναβικές) ισχύει το μέτρο της πληρωμής της αμοιβής δεν μπορεί να επεκταθεί και στη χώρα μας. Οι προαναφερθείσες χώρες έχουν μακρά παράδοση στις βιβλιοθήκες, όπου και στο μικρότερο ακόμα χωριό ο κάθε πολίτης μπορεί να χρησιμοποιήσει τη δημόσια βιβλιοθήκη για να δανειστεί.

¹ Δ. Καλλινίκου, ‘Αρχεία, Βιβλιοθήκες και Πνευματική Ιδιοκτησία’, εισήγηση στην ημερίδα Θέματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στο χώρο των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Μυτιλήνη, 4 Νοεμβρίου 2005.

² Δ. Καλλινίκου, *op. cit.*

³ Δ. Καλλινίκου, *op. cit.*

Πνευματικά δικαιώματα για το ψηφιακό υλικό που προμηθεύονται οι βιβλιοθήκες

Το θέμα αυτό είναι ως επί το πλείστον λυμένο στο πλαίσιο του Σ.Ε.Α.Β., δεδομένου ότι στα όποια συμβόλαια ο σύνδεσμος έχει υπογράψει με εκδότες ψηφιακού υλικού (επιστημονικά περιοδικά σε ηλεκτρονική μορφή, ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, κτλ.) παρέχεται η δυνατότητα χρήσης του υλικού για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς. Σε αυτούς συμπεριλαμβάνεται ακόμα και η δυνατότητα ενσωμάτωσης σε ψηφιακό περιεχόμενο μαθημάτων (electronic course packs) ολόκληρων άρθρων από τα επιστημονικά περιοδικά στα οποία έχουν πρόσβαση τα μέλη του Σ.Ε.Α.Β. Περισσότερες λεπτομέρειες θα αναφερθούν σε σχετική εισήγηση του Συνεδρίου αυτού.⁴

Πνευματικά δικαιώματα και ψηφιοποίηση

Όπως αναφέρθηκε και στην Εισαγωγή, ένας από τους στόχους της Οριζόντιας Δράσης των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών είναι και η ανάπτυξη ενός Διαπανεπιστημιακού συστήματος ψηφιακής βιβλιοθήκης για την ηλεκτρονική τεκμηρίωση της σύγχρονης ελληνικής γκρίζας βιβλιογραφίας, στο οποίο έχει δοθεί το ακρώνυμο ΑΡΤΕΜΙΣ. Ταυτόχρονα, αρκετές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες έχουν εντάξει στα δικά τους έργα ΕΠΕΑΕΚ την ψηφιοποίηση διαφόρων τεκμηρίων από τη συλλογή τους. Για παράδειγμα, η Βιβλιοθήκη Ε.Μ.Π. έχει ξεκινήσει τη διαδικασία ψηφιοποίησης τεκμηρίων από την Ιστορική της συλλογή, που αναφέρεται σε εκδόσεις το αργότερο μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στην τελευταία αυτή περίπτωση δεν υπάρχουν προβλήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ακόμα και με την αυστηρότερη ερμηνεία της κείμενης νομοθεσίας.

Προβλήματα παρουσιάζονται στο θέμα του συστήματος ΑΡΤΕΜΙΣ. Τα προβλήματα ξεκινούν από το περιεχόμενο, για το οποίο η φιλοδοξία είναι η ένταξη σε αυτό διπλωματικών, μεταπτυχιακών και διδακτορικών εργασιών, καθώς και αποτελεσμάτων ερευνητικών προγραμμάτων. Είναι γνωστό ότι η on line διάθεση των παραπάνω απαιτεί την άδεια των συγγραφέων. Πρέπει, όμως, εδώ να γίνει διαχωρισμός του κατά πόσον η διάθεση αυτή θα γίνεται μόνον στο Ίδρυμα παραγωγής ή ελεύθερα στο διαδίκτυο. Η διεθνής εμπειρία, και κυρίως εκείνη των βορείων Ευρωπαϊκών χωρών, δείχνει ότι, εφόσον η διάθεση γίνεται μόνον στο Ίδρυμα παραγωγής, τότε είναι δυνατόν, υπό προϋποθέσεις, να συμπεριληφθούν ακόμα και τα άρθρα του προσωπικού του κάθε Ιδρύματος που έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά (είτε στη μορφή που αυτά αποστέλλονται για δημοσίευση είτε, σε μερικές περιπτώσεις, και στη μορφή που τελικά εκδίδονται). Για τις διατριβές υπάρχει προβληματισμός, ιδιαίτερα για τις διδακτορικές διατριβές, όπου υπάρχει η πιθανότητα ύπαρξης εμπορικά εκμεταλλεύσιμων ιδεών ή και προϊόντων. Μία πιθανή λύση θα ήταν η ανάρτηση στο διαδίκτυο εκτενών περιλήψεων. Μία άλλη θα ήταν η ανάρτηση μόνον εκείνων των διατριβών για τις οποίες ο συγγραφέας έχει δώσει την απαιτούμενη έγγραφη άδεια. Σε κάθε περίπτωση, το νομικό πρόβλημα καθίσταται εντονότερο στην περίπτωση ελεύθερης πρόσβασης των ψηφιακών αυτών τεκμηρίων.

Σημαντικό θέμα αποτελεί, επίσης, η περίπτωση των ατόμων με αναπηρία, ιδιαίτερα των τυφλών. Η μετατροπή του έντυπου υλικού από τις βιβλιοθήκες σε μορφές που να δίνουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτό από τέτοια άτομα, θα πρέπει να γίνεται ελεύθερα, χωρίς να εγείρονται θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας.

---

⁴ Κ. Δέρβου, 'Συμβάσεις για άδειες πρόσβασης σε ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης και πνευματικά δικαιώματα: η εμπειρία της HEAL-Link', εισήγηση στο συνέδριο Αρχαία, Βιβλιοθήκες και Δίκαιο στην Κοινωνία της Πληροφορίας, Αθήνα, 2-3 Φεβρουαρίου 2006.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το ευρύτερο δημόσιο συμφέρον εξυπηρετείται με δύο τρόπους: πρώτον, δίνοντας στους συγγραφείς κίνητρα για δημιουργία, και, δεύτερον, ενθαρρύνοντας τη διάδοση της νέας γνώσης. Οι δημιουργοί έχουν το δικαίωμα στον έλεγχο και την ανταμοιβή για τη διάδοση αυτή. Χωρίς τα κίνητρα αυτά πολλοί συγγραφείς δεν θα κοπιάζαν με σκοπό τη δημιουργία πρωτότυπων έργων. Ταυτόχρονα, όμως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι μία σημαντική μερίδα δημιουργών (και εδώ αναφέρομαι κυρίως στους ακαδημαϊκούς) δίνουν πολύ μεγαλύτερη αξία στη διάδοση των πρωτότυπων δημιουργιών τους παρά στη χρηματική ανταμοιβή τους για αυτές. Επιπλέον, νέες ιδέες και γνώσεις δεν μπορούν να επηρεάσουν άμεσα την κοινωνία αν τεθούν φραγμοί στη διάδοσή τους. Έτσι, από τη μία πλευρά στον ιδιοκτήτη των πνευματικών δικαιωμάτων δίδεται ο έλεγχος της διάδοσης των έργων του, ενώ από την άλλη η γρήγορη και ευρεία διάδοση των πληροφοριών που περιλαμβάνονται σε αυτά τα έργα πρέπει ταυτόχρονα να ενθαρρύνεται. Μόνο μέσω της εξισορρόπησης των δύο αυτών αντικρουόμενων συνθηκών μπορεί η προστασία πνευματικών δικαιωμάτων να μεγιστοποιήσει τόσο τη δημιουργία όσο και τη διάδοση νέων γνώσεων και ιδεών.

Στη σημερινή εποχή υπάρχουν διεθνώς πολλοί ένθερμοι υποστηρικτές ακόμα αυστηρότερων νομοθετικών πλαισίων για τα πνευματικά δικαιώματα. Αυτό ισχύει κυρίως για τις εταιρείες οπτικοακουστικών μέσων, οι οποίες με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Είναι, όμως, πολύ δύσκολο να εντοπίσει κανείς το ίδιο σημαντικούς φορείς που υποστηρίζουν την άλλη πλευρά της εξίσωσης των πνευματικών δικαιωμάτων, δηλαδή τις ανάγκες του απλού πολίτη να έχει λογική πρόσβαση σε υλικό με δικαιώματα δημιουργού. Τον ρόλο αυτό καλούνται να παίξουν οι βιβλιοθήκες, ιδιαίτερα στη χώρα μας.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η σχετική επιτροπή της International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)⁵, η πρόσβαση στη γνώση είναι σημαντική για τους εξής βασικούς λόγους:

- Η πλήρης και περιεκτική ανταλλαγή πληροφοριών είναι απαραίτητη για τη λειτουργία μιας υγιούς δημοκρατίας
- Ένα πλούσιο δημόσιο πεδίο και η δίκαιη πρόσβαση σε υλικό που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα προωθεί τη δημιουργικότητα και την παραγωγή νέων έργων
- Η δίκαιη πρόσβαση σε υλικό που προστατεύεται από πνευματικά δικαιώματα βοηθάει στη μείωση των ανισοτήτων που μπορεί να δημιουργήσει η ψηφιακή εποχή

Το ερώτημα που καλούμαστε να απαντήσουμε είναι: έχει επιτευχθεί σήμερα η εξισορρόπηση μεταξύ των αντικρουόμενων συνθηκών που αναφέρθηκαν πιο πάνω; Δυστυχώς, κοινή πεποίθηση μεταξύ των ακαδημαϊκών χρηστών είναι ότι η παραδοσιακή ισορροπία που ίσχυε όσον αφορά στα πνευματικά δικαιώματα έντυπου υλικού τείνει να ανατραπεί στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον από διάφορες πηγές. Η πρόσφατη διεθνής τάση για χρήση τεχνολογικών μέτρων προστασίας (και οι νόμοι που τις επιτρέπουν), καθώς και το προβλεπόμενο καθεστώς συμβάσεων για ψηφιακό υλικό, φαίνεται ότι τείνουν προς τη μετατροπή των ισχυόντων προϋποθέσεων προς ένα περιβάλλον pay per view, το οποίο ενδεχομένως να οδηγήσει σε πρόσβαση μόνον από εκείνους που μπορούν να πληρώνουν.

---

⁵ IFLA Committee on Copyright and other Legal Matters, "Limitations and Exceptions to Copyright and Neighboring Rights in the Digital Environment: an International Library Perspective", report revised after the IFLA Buenos Aires 2004, www.ifla.com

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το συντριπτικό ποσοστό φωτοτυπικής αναπαραγωγής έντυπου υλικού στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες γίνεται για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, για κατ' ιδίαν μελέτη ή για λόγους συντήρησης. Οι συνήθεις λόγοι για τους οποίους γίνεται η φωτοτυπική αναπαραγωγή είναι ότι οι χρήστες δεν μπορούν να μελετήσουν το υλικό στη βιβλιοθήκη (το υλικό έχει μεγάλη ζήτηση ή ανήκει στη μη δανειζόμενη συλλογή) ή ότι ο χρήστης επιθυμεί να το μελετήσει σε πιο κατάλληλο για αυτόν χρόνο. Είναι αξιοσημείωτο ότι, παρά το γεγονός ότι οι κάτοχοι δικαιωμάτων αγωνιούν ότι με τον τρόπο αυτό χάνουν πωλήσεις, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η φωτοτυπική αναπαραγωγή εύλογου τμήματος ενός έντυπου έργου μειώνει τις πωλήσεις. Εκείνοι που προβαίνουν στη φωτοτυπική αναπαραγωγή δεν θα αγόραζαν αναγκαστικά το έντυπο αν τους απαγορευόταν η φωτοτύπηση. Δεν υπάρχει, επομένως, κανένας λόγος να αναμένεται ότι η κατάσταση αυτή θα είναι διαφορετική και για τα ψηφιακά έργα.

Τέλος, είναι χρήσιμο να θυμηθούμε τι γράφει ο Karl Popper στο κλασικό έργο του “Η ανοικτή κοινωνία και οι εχθροί της”: ο πολιτισμός μας δεν έχει ακόμα συνέλθει πλήρως από το σοκ της γέννησής του, τη μετάβαση από την κοινωνία των φυλών ή κλειστή κοινωνία, με την υποταγή του σε μαγικές δυνάμεις, στην ανοικτή κοινωνία, που απελευθερώνει τις κριτικές μας δυνάμεις. Το γεγονός ότι δεν έχουμε ακόμα ξεπεράσει το σοκ αυτό σημαίνει, κατά τον Francis Sejersted⁶, ότι υπάρχουν ακόμα δυνάμεις που επιδιώκουν την επιστροφή μας στην κλειστή κοινωνία μέσω του ελέγχου των «κειμένων» που συνιστούν την κατανόησή μας της πραγματικότητας. Οι νέες τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας έχουν μεταβάλλει τους όρους της μάχης για την ανοικτή κοινωνία. Από τη μια πλευρά έχουν κάνει τη μάχη ευκολότερη. Από την άλλη πλευρά, όμως, την έκαναν πιο δύσκολη και άνοιξαν την προοπτική μιας κοινωνίας «μεγάλου αδελφού». Το ερώτημα που τίθεται είναι: Πώς μπορούμε να κάνουμε χρήση των νέων τεχνολογιών έτσι ώστε να διασφαλίσουμε ότι αυτές υπηρετούν το συμφέρον της αλήθειας, της δημοκρατίας και της ελεύθερης διαμόρφωσης γνώμης;

---

⁶ F. Sejersted, “Freedom of information in a modern society”, Proceedings of the 71st IFLA General Conference and Council: Libraries – A voyage of discovery, August 14-18, 2005, Oslo, Norway.